

LIETUVIŲ KALBOTYROS KLAUSIMAI, XXX (1993)
PERIFERINĖS LIETUVIŲ KALBOS TARMĖS

Lietuvių kalbos instituto kronika

1990

Balandžio 16 d. atkurtas Lietuvių kalbos institutas (1990 04 09 Lietuvos MA Prezidiumo nutarimas Nr. 115).

Direktoriumi išrinktas filol. m. dr. Aleksandras Vanagas.

Struktūra. 4 skyriai: Žodynų (vadovas — filol. m. kand. V.Vitkauskas), Gramatikos (vadovas — filol. m. dr. V.Ambrazas), Kalbos kultūros ir terminologijos (vadovas — filol. m. kand. S.Keinys), Kalbos istorijos ir dialektologijos (vadovas — filol. m. kand. K.Morkūnas), 4 grupės: Toponimikos, Kalbų kontaktų, Sociolingvistikos, Lietuvių kalbos komisijos.

1990 m. pabaigoje Institute dirbo 95 žmonės, iš jų 63 mokslo darbuotojai (5 filol. m. daktarai ir 24 filol. m. kandidatai).

Instituto aspirantūroje buvo 9 aspirantai (1990 m. priimta 2 — E.Pranckūnienė ir D.Murmulaitytė), doktorantūroje — 1 doktorantas (filol. m. kand. K.Garšva).

Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: lietuvių kalbos gramatinė sandara, leksikologija ir leksikografija, tarmės, kalbos istorija, vardynas, dabartinės lietuvių kalbos funkcionavimas ir normalizacija, kalbos kultūra, sociolingvistika.

Leidyba: Išleista 10 leidinių (84, 43 sp.l., 74552 egz.):

Valstybinė kalba ir kalbos normalizacija: VII Pabaltijo terminologijos ir kalbos kultūros teorinio ir metodinio seminaro (simpoziumo) pranešimų tezės (1990 m. gegužės 29-30 d.) / Ats. red. S.Keinys. — V., 1990. — 21 p. — 250 egz.

Kalbos kultūra / Ats. red. K.Ulvydas. — V.: Mokslas, 1990, sąs. 58. — 87 p. — 4000 egz.

Kalbos kultūra / Ats. red. K.Ulvydas. — V.: Mokslas, 1990, sąs. 59. — 88 p. — 4000 egz.

Амбразас В. Сравнительный синтаксис причастий балтийских языков. — В.: Мокслас, 1990. — 292 с. — 800 экз.

Gaivenis K., Keinys S. Kalbotyros terminų žodynas. — K.: Šviesa, 1990. — 278 p. — 10000 egz.

Garšva K. Pietryčių Lietuvos autonomijos klausimai. — V., 1990. — 38 p. — 3000 egz.

Kniūkšta P. Vilniaus kraštas ir lietuvių kalba. — V.: Mokslas, 1990. — 80 p. — 10500 egz. (lietuvių, rusų, lenkų k.).

Palionis J., Sabaliauskas A. Rytų slavų kalbininkai lituanistikos baruose. — V.: Mokslas, 1990. — 104 p. — 2000 egz.

Sabaliauskas A. Lietuvių kalbos leksika. — V.: Mokslas, 1990. — 335 p. — 2000 egz.

Vitkauskas V. Kad mūsų žodis neverktų. — K.: Šviesa, 1990. — 80 p., — 40000 egz.

Dalyvavimas spaudoje. Paskelbti 84 moksliniai straipsniai (76 respublikinėje ir 8 užsienio spaudoje) bei 114 mokslo populiarinimo straipsnių.

Mokslo propagavimas. Įvairiais kalbos klausimais skaitytos 49 paskaitos, dalyvauta 19 TV ir 8 radijo laidose.

Mokslinės ekspedicijos. Tarmių, žodyno, sociolingvistinei medžiagai rinkti organizuotos 3 ekspedicijos (Mosėdžio, Dieveniškų, Kupiškio apylinkėse), kurioms vadovavo L.Grumadienė, B.Vanagienė, A.Vidugiris, K.Vosyltė.

Konferencijos ir tarptautiniai moksliniai ryšiai.

Vasario-kovo mėn. V.Ambrazas dalyvavo Milano kalbininkų draugijos konferencijoje ir Mesinos (Italija) universiteto kalbotyros instituto sesijoje, skaitė paskaitas Florencijos, Parmos, Potencos, Milano universitetuose.

Balandžio 23-26 d. Latvijos universitete vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje "Kalbos raidos dėsningumai" S.Karaliūnas skaitė pranešimą "Baltų kalbų ir tarmių leksikos archaizmai".

Gegužės 21-31 d. N.Čepienė Berlyne dalyvavo baltistų konferencijoje, skaitė pranešimą "Lietuvių kalbos germanizmai ir jų tyrimas", dirbo bibliotekose.

Gegužės 29-30 d. Institute įvyko VII Pabaltijo terminologijos ir kalbos kultūros metodinis seminaras (simpoziumas) "Valstybinė kalba ir kalbos normalizacija". Jį organizavo Kalbos kultūros ir terminologijos skyrius. Pranešimus skaitė K.Gaivenis ("Tarptautinių terminologijos principų taikymas lietuvių terminijai"), S.Karaliūnas ("Etninė kalbos funkcija"), A. Kaulakienė ("Sinonimijos vertinimas mokslo ir technikos terminologijoje"), S.Keinys ("Visuomeninė lietuvių kalbos padėtis tarybiniais laikais"), P.Kniūkšta ("Lietuvių kalba Vilniaus krašte"), taip pat kalbininkai iš Estijos ir Latvijos.

Birželio 12 d. Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavime, Lietuvių kalbos sekcijoje V.Vitkauskas skaitė pranešimą "Didysis akademinis "Lietuvių kalbos žodynas" ir jo sudarymo principai".

Birželio 16-17 d. Vitebske vykusioje konferencijoje "Lyginamoji rusų, lenkų ir baltarusių kalbotyra bei literatūros mokslas" L.Grumadienė skaitė pranešimą "Metodologinės pastabos apie baltų ir slavų paribio tyrimą".

Rugpjūčio 11-21 d. A.Vanagas dalyvavo XVII tarptautiniame onomastikos mokslo kongrese Helsinkyje ir skaitė pranešimą "Lietuvių hidronimų semantikos raida".

Rugsėjo 28 d. mokslinėje konferencijoje, skirtoje J.Balčikonio 105-osioms gimimo metinėms, skaitė pranešimus L.Grumadienė ("Miestų kalba ir kalbos normos") ir D.Mikulėnienė ("Vardažodžių kirčiavimo tendencijos šnekamojoje lietuvių kalboje").

Spalio 15-18 d. L.Grumadienė dalyvavo Jeruzalėje (Izraelis) vykusioje konferencijoje "Kalbos atgimimas" ir skaitė pranešimą "Lietuvių kalbos nykimo ir atgimimo reiškiniai".

Institute lankėsi ir dirbo mokslininkai iš Lenkijos (I.Aleksa (itė), M.Kondratjuk, R.Rožko), Italijos (P.U.Dini), Vokietijos (R.Eckert). Buvo vykdomos mokslinio bendradarbiavimo sutartys su Lenkijos MA Slavistikos institutu (Varšuva) ir Vokietijos MA Centrinio kalbotyros institutu (Berlynas).

Datos ir žmonės.

Sausio 1 d. sukako 60 metų Žodynų skyriaus vyr. moksliniam bendradarbiui, filol. m. kand. Kaziui Pakalkai..

Kovo 25 d. sukako 60 metų filol. m. dr. Vytautui Ambrazui.

Rugpjūčio 14 d. sukako 80 metų Lietuvos MA nariui korespondentui, filol. m. kand. Kaziui Ulvydui.

Gruodžio 1 d. sukako 40 metų, kai Institute dirba leksikografas, filol. m. kand. Jonas Paulauskas.

Gruodžio 29 d. filol. m. dr. Aleksandras Vanagas išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu.

Lapkričio 3 d. Instituto darbuotojai dalyvavo pagerbiant žymius lietuvių filologus Antaną ir Joną Juškas, kurių palaikai buvo pargabenti iš Kazanės į Lietuvą ir iškilmingai palaidoti Veliuonos bažnyčios šventoriuje.

Gruodžio 18 d. Vilniuje, prie namo Kęstučio g. 27, buvo atidengta memorialinė lenta ilgamečiam Instituto darbuotojui, žyminiam kalbininkui Jonui Kruopui. Jo atminimą pagerbė buvę kolegos, bičiuliai ir pažįstami, iškilnėse kalbėjo A.Vanagas, A.Sabaliauskas, V.Drotvinas, A.Birmantienė.

Lietuvių kalbos institutui suteiktas valstybinės mokslo institucijos statusas (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 245).

Mokslininkų susirinkimai. Įvyko trys susirinkimai, kuriuose:

balandžio 30 d. — priimtas Lietuvių kalbos instituto statutas — pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis Instituto veiklą (projektą rengė V.Ambrazas, I.Andriukaitienė, S.Keinys, P.Kniūkšta, K.Morkūnas, N.Sližienė); išrinkta Taryba — aukščiausiasis Instituto sprendžiamasis organas: V.Ambrazas, V.Drotvinas, S.Karaliūnas, P.Kniūkšta, K.Morkūnas, A.Rosinas, A.Sabaliauskas, L.Sauka, K.Ulvydas, A.Valeckienė, A.Vanagas, V.Vitkauskas, Z.Zinkevičius;

spalio 8 d. — kandidatų į Lietuvos mokslo tarybą iškeltas V.Ambrazas;

gruodžio 12 d. — padarytos kai kurios pataisos Instituto statute; pakeista Instituto tarybos sudėtis: atleistas iš jos narių S.Karaliūnas (jo prašymu), išrinkti nauji Tarybos nariai — V.Maciejauskienė ir K.Gaivenis.

Struktūra.

Rugsėjo 27 d. Kalbos kultūros ir terminologijos skyrius pertvarkytas į du atskirus padalinius: Kalbos kultūros skyrių ir Terminologijos skyrių.

Spalio 29 d. įkurti du Žodynų skyriaus sektoriai (vedėjais paskirti filol. m. kandidatai K.Vosyltė ir J.Paulauskas).

Lapkričio 28 d. vietoj Toponimikos grupės įsteigtas Vardyno skyrius (l. e. vadovės pareigas pavesta filol. m. kand. V.Maciejauskienei).

1991 m. pabaigoje Institute dirbo 101 žmogus, iš jų 68 mokslo darbuotojai (5 filol. m. daktarai ir 23 kandidatai). Aspirantūroje buvo 6 aspirantai, 5 iš jų pasiruošę tęsti studijas LKI ir VDU doktorantūroje.

Leidyba. Institutas ir jo darbuotojai išleido 5 leidinius (52, 15 sp. l., 42700 egz.):

Kalbos kultūra / Ats. red. K.Ulvydas. — V.: Mokslas, 1991, sąs. 60. — 70 p. — 4000 egz.

Kalbos kultūra / Ats. red. K. Ulvydas. — V.: Mokslas, 1991, sąs. 61. — 80 p. — 4000 egz.

Lietuvių leksikos ir terminologijos problemos (Lietuvių kalbotyros klausimai, t. 29) / Red. kolegija: Z.Babickienė, K.Gaivenis (ats. red.), A.Kaulakienė, St.Keinys. — V.: Mokslas, 1991. — 230 p. — 700 egz.

Maciejauskienė V. Lietuvių pavardžių susidarymas. XIII-XVIII a. — V.: Mokslas, 1991. — 320 p. — 4000 egz.

Mikulėnienė D. (sudarė). Kaip nereikia kalbėti: Klaidų žodynėlis / Liet. k. d-ja. — V.: Mokslas, 1991. — 110 p. — 30000 egz.

Dalyvavimas spaudoje. Paskelbti 55 moksliniai straipsniai (9 — užsienio mokslinėje spaudoje) ir 119 mokslo populiarinimo straipsnių.

Mokslo propagavimas. Kalbos kultūros, lietuvių kalbos, tarmių tyrinėjimo ir kt. klausimais skaityta daugiau kaip 30 paskaitų, dalyvauta 42 TVR laidose.

Mokslinės ekspedicijos. Tarmių, žodyno, sociolingvistinei medžiagai rinkti organizuotos 8 ekspedicijos (Kupiškio, Pakruojo, Dieveniškių, Žaslių, Ignalinos, Inturkės, Pelesos, Aleksandrijos ir kt. apylinkėse).

Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus iniciatyva išrinkta Respublikinė dialektologų komisija: J.Bukantis (Klaipėda), A.Butkus (Kaunas), G.Kačiuškienė (Šiauliai), Ž.Markevičienė (VPI), K.Morkūnas (LKI, pirmininkas), B.Stundžia (VU).

Svarbiausi Instituto tarybos sprendimai.

Gegužės 8 d. — Tarybos pirmininku išrinktas V.Ambrazas, pirmininko pavaduotoju — A.Sabaliauskas, sekretore — A.Valeckienė; patvirtinta: LKI 1991 m. mokslinių tyrimų programa; LKI ir VDU Humanitarinio fakulteto bendradarbiavimo sutartis.

Elrželio 25d. — Kalbos kultūros skyriaus vadovu išrinktas filol. m. kand. P.Kniūkšta.

Rugsėjo 27 d. — Terminologijos skyriaus vadovu išrinktas filol. m. kand. K.Gaivenis; patvirtinti "Lietuvių kalbos instituto darbuotojų premijavimo nuostatai" (projektą rengė I.Andriukaitienė, P.Kniūkšta, K.Morkūnas, K.Vosyltė).

Lapkričio 28 d. — patvirtintas LKI 1992 m. darbo planas; pritarta bendradarbiavimo su VPI Lietuvių kalbotyros katedra bei Mainz'o Mokslų ir literatūros komisija sutarčių pasirašymui.

Konferencijos ir tarptautiniai moksliniai ryšiai.

Gegužės 25-27 d. E.Grinaveckienė ir A.Romančiuk dalyvavo Minske vykusiame Tarptautinės baltarusių asociacijos kongrese.

Gegužės 25-30 d. Vilniuje vykusiame VII Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume pranešimus skaitė K.Morkūnas ("Lietuvių dialektologija 1945-1990 metais") ir V. Vitkauskas ("Lietuvių leksikografija 1945-1990 metais").

Rugpjūčio 19-24 d. L.Grumadienė dalyvavo XII tarptautiniame fonetikos mokslų kongrese (Aix en Provence, Prancūzija) ir skaitė pranešimą "Priegaidžių defonologizacija miestų socielektuose".

Rugsėjo 30 d.-spalio 1 d. S.Karaliūnas dalyvavo Varšuvoje vykusioje taptautinėje konferencijoje "Colloquium Prutenicum" ir skaitė pranešimą "Naūja prūsų kalbos etimologijoje".

Spalio 2-4 d. VU vykusiame VI tarptautiniame baltistų kongrese aktyviai dalyvavo Instituto kalbininkai. Skaitė pranešimus: S.Ambrazas ("Keletas baltų ir slavų kalbų žodžių darybos bendrybių"), E.Grinaveckienė ("Jūravo lietuvių šnektos stipriausios fonetinės ir akcentuacinės ypatybės"), L.Grumadienė ("Fonologinė balsių kiekybės raida miesto sociolektuose"), S.Karaliūnas ("Aisčiai ir jų vardas"), D.Mikulėnienė ("Ypatingas Sosiūro ir Fortunatovo dėsnio atvejais?"), A.Vanagas ("Upių vardai Neris ir Vilija").

Kongreso metu A.Vanagas išrinktas Tarptautinio baltistų komiteto pirmininku.

Lapkričio 16 d. K.Eigminas skaitė pranešimą "Dėl Kristupo Sapūno gramatikos" Klaipėdos universitete vykusioje konferencijoje "T.Lepneris ir Mažoji Lietuva", skirtoje T.Lepnerio 300-osioms mirties metinėms.

Lapkričio 25 d. VU, minint žymiojo prancūzų indoeuropeisto, socialinės kalbotyros kūrėjo Antuano Meillet (Mejė) gimimo 125 -ąsias metines, A.Sabalaiuskas padarė pranešimą "A.Meillet — žmogus ir kalbininkas".

Lapkričio 28-29 d. Šiauliuose vykusioje konferencijoje "Kalbos ir literatūros dalykų ryšiai" P.Kniūkšta skaitė pranešimą "Poezijos ir sintaksės dermė (Just.Marcinkevičiaus poezijoje)".

Gruodžio 10-11 d. Minske vykusioje mokslinėje praktinėje konferencijoje "Baltarusių dialektologija ir kalbos kultūra" pranešimus skaitė L.Grumadienė ("Lietuvos ir Baltarusijos paribio mikrotoponimai"), D.Mikulėnienė ("Baltarusių kalbos įtaka paribio lietuvių šnektos fonologinei sistemai"), A. Vidugiris ("Leksinės semantikos sąveika Lietuvos ir Baltarusijos paribyje"), E.Grinaveckienė ("Avalynės pavadinimai baltarusių tarmėse"; pranešimo bendraautorės — baltarusių kalbininkės).

1991 m. Institute lankėsi P.U.Dini (Italija), M.Kondratiuk (Lenkija), D.Bonstra (Olandija). Buvo toliau vykdoma mokslinio bendradarbiavimo sutartis su Lenkijos MA Slavistikos institutu. Užmegzti ryšiai su Baltų studijų rėmimo asociacija (AABS) ir IREX'o fondu dėl Instituto dalyvavimo bendrose baltų studijų programose.

Datos ir žmonės.

Kovo 1 d. sukako 60 metų Žodynų skyriaus darbuotojai Elenai Ažusienienei.

Balandžio 1 d. sukako 50 metų mokslinei bendradarbei Marytei Razmukaitei.

Rugsėjo 1 d. sukako 40 metų, kai Institute dirba filol. m. dr. Adelė Valeckienė.

Lapkričio 9 d. filol. m. dr. Vytautas Ambrazas išrinktas į Lietuvos mokslo tarybą.

Spalio 30 d. Instituto darbuotojai pagerbė buvusių kolegų J. Kruopo, D. Lukšio, J. Senkaus, B. Vosylytės atminimą, ant jų kapų uždegė žvakes, padėjo gėlių.

Informaciją parengė Irena Andriukaitienė